

8. DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI

Giriş

Günümüzde dünya üzerinde kaç dil konuşulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bazı diller milyonlarca konuşura sahipken bazıları ise birkaç bin konuşuru bulunmaktadır. Bu dillerin büyük kısmı üzerinde türlü çalışmalar yapılmakla beraber yine İngilizce, Fransızca, Türkçe, Arapça gibi diller üzerinde önemli çalışmalar yapılmış bazıları üzerine ise yeterli çalışmalar henüz yapılmamıştır.

Diller arasında ilişkilerden en çok alınan ögeler sözcüklerdir. Dini, edebî, siyasi ve ticari sebeplerle alınan ödünç sözcükler hemen hemen her dilde görülür. Bu sözcük alışverişi aynı dil ailesinden olan dillerde olduğu gibi farklı dil ailesinden olan dillerde de rastlanır. Örneğin Hint - Avrupa dil ailesinden olan Farsça ile Ural - Altay dil ailesinden olan Türkçe arasında çok sayıda kelime alışverişi görülmektedir.

Aynı grupta sınıflandırılan diller arasında anlaşılabilirlik oranı genellikle çoğunlukla çok azdır. Örneğin Türkçe ve Moğolca hem biçim hem de kaynak bakımından aynı dil grubu içinde yer alırken bu iki dilde anlaşılabilirlik oranı yoktur.

Dünyada konuşulan ve konuşulmuş olan diller genellikle iki yönden sınıflandırılmaktadır:

- 1. Biçim Açısından** (Dillerin yapısı, gramer şekillerindeki benzerliklere göre)
- 2. Kaynak bakımından** (Akrabalık ilişkileri)

8.1. Biçim Açısından

Biçim (morfolojik) açısından yapılan sınıflamalarda dillerin yapı benzerlikleri esas alınmıştır. Özellikle eklerin varlığı veya yokluğu, kök ile ek ilişkisi bu çeşit sınıflandırmada önemli bir ölçüttür. Buna göre diller şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Yalınlayan diller
- Bağlantılı (bitişken) diller ve kaynaştıran diller
- Bükümlü diller

Yalınlayan diller: Bazı kaynaklarda bu dillere tek heceli diller de denilmektedir. Bu gruba giren dillerin başlıca özelliği çekimin olmayışıdır. Sözcükler ek almadan, büküme uğramadan, değişmeden kalmakta, cümle içindeki yerleriyle ve başka sözcüklerle yan yana gelmeleriyle çeşitli anlam ve görevler yüklenmektedirler. Yalınlayan dillerin başlıca temsilcisi olan Çince de vurgu çok önemlidir. Tek bir sözcük, yazıda da belli edilen değişik tonlarla söylendiğinde farklı birçok anlam yansıtır. Böylece bir tek ses birleşimi kimi zaman 10-15 anlama gelir. Eş adlı ögeler pek çoktur. Yalınlayan diller arasında Çince den başka Vietnam dili, bazı Himalaya ve Afrika dilleri de sayılabilir. Bununla birlikte Avrupa'da konuşulan bir yalınlayan dildir.

Bağlantılı Diller ve Kaynaştıran Diller: Bağlantı başka başka biçim birimlerin ve sözcüklerin birbirine bağlanmasıdır. Türkçe bu grubun tipik bir örneğidir. Bağlantılı dillerde değişmeyen bir köke çeşitli görevleri olan ekler getirilir ve bu ekler ile kökler sıkıca birleşir, kaynaşır.

Dilimizden bir örnek verecek olursak geldiler sözcüğünde Türkçe gel- fiil köküne -di ve -ler eklerinin getirilmesiyle oluşur. Dilimize giren yabancı kökenli bir sözcük yine dilimizde var olan ekler kullanılarak türetilir.

Bağlantılı bir dil oluşu, eklerin çeşitliliği ve bu eklerin çeşitli görevler yüklenerek yeni sözcükler oluşturabilmeleri Türkçeyi çok geniş anlatım olanaklarına kavuşturmuş,

yeni beliren kavramların karşılanması ve yabancı kavramlara karşılık bulunmasını kolaylaştırmıştır.

Bükümlü Diller: Büküm çekim sırasında kökün, özellikle de kökteki ünlünün değişmesidir. Aynı durum, adların çoğul biçiminde ve başka sözcüklerde de görülür. Türkçe gibi bağlantılı dillerde hiçbir zaman böyle bir değişmeye rastlanmazken bükümlü dillerde fiil kökündeki başkalaşmayla değişik kavramların yansıtılması ve çeşitli ilişkilerin kurulması sağlanmış olur. Arapçada *ca:hil* sözcüğündeki uzun /a/, bunun çoğulundaki olan /cehele/’de kısa /e/ye dönüşür. Aynı şekilde /ka:tib/’de uzun /a/ olarak gördüğümüz ünlü, bunun çoğulu /ketebe/’de kısa /e/’ye dönüşür.

Arapça bükümlü dillerin kök bükümlü tipindedir. Bunun yanı sıra gövde bükümlü olarak anılan diller vardır ki bunlarda bir sözcük kurabilmek için son ekler de köke eklenir. Hint - Avrupa dilleri olarak anılan diller (Yunanca, Romence, Almanca, Fransızca, Farsça...) böyle özellik gösteren dillerdir.

Bağlantılı tipte olan diller arasında Türkçeden başka Altay Dilleri (Moğolca, Mançu-Tunguz) ufak ayrımlarla Japonca, Ural dilleri (Fince, Macarca, Samoyetçe) ve bazı Afrika ve Asya dilleri gösterilebilir.

Kaynaştırıcı diller ise, en gelişmiş örnekleri özellikle Amerikan yerli dillerinde görülen bu dil tipinde biçim birimler ve sözcükler birbirleriyle öylesine kaynaşır ki bütün bir cümlenin tek bir sözcüğe sığdırıldığı görülebilir. Fiil cümledeki öteki öğeleri kendisiyle birleştirir.

Kökün değişik biçim birimlerle zenginleştirilerek değişik kavramların anlatımına yarar duruma getirildiği bağlantılı dillerle yakınlıkları olduğu için bu dil tipi kimi dilcilerce bağlantılı dillerle bir arada düşünülmüştür. Soneklerin rolleri önemlidir.

Kaynaştırma olayı küçük ölçüde pek çok dilde bulunmakla birlikte “kaynaştırıcı dil” biçiminde nitelenen diller özellikle Amerikan Kızılderili dilleri ve Eskimoca’dır.

“takusariartorumagaluarnerpa” (tek sözcük) “Onun bununla uğraşmaya gerçekten niyeti olduğunu sanıyor musunuz?” anlamındadır.

8.2. Kaynak Bakımından

Diller sürekli bir değişme ve gelişme içindedir. Yüzyıllar içinde bir dilden başka diller ortaya çıkabilir, bu sebeple akraba dil sayısı geriye doğru gidildikçe azalır.

Dillerin kaynak açısından sınıflandırılması, yeryüzünde varlığı kabul edilen dil aile ve gruplarının belirlenmesi de temelde yine biçim ve yapıyla ilgili özelliklere dayanır. Özellikle, biçim ve yapı yönünden yakınlıklara ses ve söz dizimi açısından ortaya konan yakınlık ve ilişkiler de eklenince diller arasında bir akrabalık olasılığı güç kazanmaktadır. Sözcüklerin en eski biçimleri arasında eşlik ve benzerlikler, özellikle kültür sözcükleri ve sayı adları bakımından ortaya çıkan eşliklerin birer rastlantı ya da ödünç almaya bağlanamayacağı ispatlanırsa bütün bu ölçütlerin hepsi birden bir dil akrabalığının varlığını kesinleştirmektedir.

Ortak bir dilden değişik dillerin ortaya çıkması sürecine dilbilimsel ayrılma denir.

Son beş yüz yılda dünyada var olan on bin kadar dilin yaklaşık dört bininin savaş, salgın hastalıklar, sömürgeci güçlerin neden olduğu zorla sindirme ya da diğer nedenlerle artık ölü diller durumundadır. Kalan altı bin dilin büyük bir kısmı çok az insan tarafından konuşulmakta ve küreselleşme yüzünden yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Yeryüzündeki belli başlı dil aileleri şunlardır:

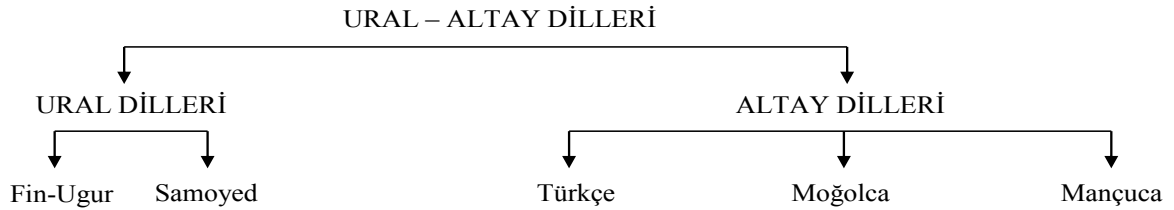
- I.** Ural - Altay Dil Ailesi
- II.** Hint - Avrupa Dil Ailesi
- III.** Hami - Sami Dil Ailesi
- IV.** Bantu Dil Ailesi
- V.** Çin - Tibet Dil Ailesi

VI. Kafkas Dil Ailesi

VII. Avustronezya Dil Ailesi

8.2.1. Ural - Altay Dil Ailesi

Adını Ural ve Altay dağlarından bu dil grubunun varlığının ortaya konuluşu 18. yüzyılım başlarına kadar götürülebilir. Strahlenberg bu konuda ilk çalışmaları yapan kişidir. Her ne kadar Ural ve Altay terimleri birlikte kullanılsa da eklemelilik, erillik ve dişillik gibi bazı benzerliklerin bulunmasına karşın köken bakımından bir akrabalığı kanıtlayacak kesin deliller yoktur. Bu sebeple Ural grubu ve Altay grubu olmak üzere ikiye ayrılır, ayrı ayrı değerlendirilir.

Her iki gruptaki dillerde ünlü uyumu vardır. Bağlantılı olan bu dillerde bazı ekler hem çekim hem de yapım eki olarak kullanılmaktadır. Bunlar dışında birtakım ses, söz dizimi, yapı ve sözcük benzerlikleri görülmektedir.

Türkçe	Moğolca	Tunguzca	Mançuca
ben	bi	bi	bi
sen	çi	şi	si

Yukarıdaki tabloda kişi zamirlerindeki yakınlık gösterilmektedir.

Altay dilleri içinde birbirine en çok yakınlık gösteren Türkçeyle Moğolcadır. Moğolcanın Türkçeyle biçim, söz varlığı ve söz dizimi yönünden birçok benzerliği vardır. Örneğin; Türkçedeki iyelik eki ve yönelme durumu eki Moğolcadaki eklerle

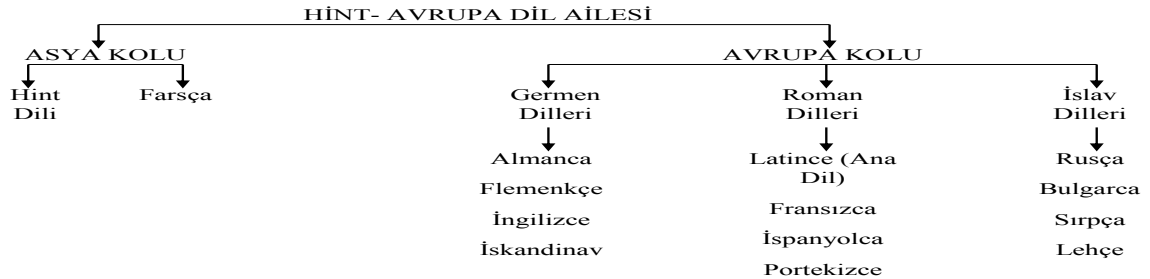
aynıdır. Yine Türkçe ve Moğolca arasındaki bazı sözcüklerde de eşlik ve benzerlikler vardır: *kulak-qulağı*; *saç-saçuğ* gibi. Türkçe, Moğolca, Mançuca, Tunguzca dilleri arasındaki uygunlukların bir rastlantı ya da ödünç alınmadan ileri gelmediği, kökteki bir akrabalığa işaret ettiği düşünülmektedir.

Altay dillerinin en önemli ortak özelliklerinden biri, ünlü uyumudur. Sözcükler çift ünsüzle başlamaz. Biçim açısından ise Altay dillerinin en önemli özelliği bağlantılı oluşudur. Çekim ve sözcük türetme, son ekle sağlanır. Altay dillerinde cinsiyet olmadığı için sözcükler biçim değişikliğine uğramaz. Sayı sıfatlarından sonra gelen adlar genellikle çoğul değil, tekil olarak kullanılır.

Japonca ve Korece'nin Altay dil ailesi içinde yer alıp almayacağı konusu tartışmalıdır. Bir görüşe göre bu dillerin bağlantılı dillerden olması sebebiyle bu dil ailesi içinde yer alması gerektiğini ifade edenler bulunmaktadır.

8.2.2. Hint - Avrupa Dil Ailesi

Avrupa'nın kuzey batısındaki İsveç ve Norveç'ten Akdeniz kıyılarına, Rusya'dan Hindistan'a kadar uzanan, Hindistan'dan Anadolu'yu içine alan büyük bir alan içinde konuşulan pek çok dilin içinde bulunduğu bu büyük aile yapılan araştırmalar sonucu varsayımsal bir Hint - Avrupa kaynak diline bağlanmaktadır. Ses, biçim ve söz dizim yönünden görülen bazı benzerlikler bu dil ailesinin varlığını ortaya koymaktadır. Dünya dil aileleri üzerinde en çok çalışma yapılan dil ailesi Hint - Avrupa'dır.

Yunanca, Arnavutça, Keltçe, Litvanca bu dil ailesinin Avrupa kolunda yer alırken; tarihî Sanskritçe ile Avestçe Asya kolunda yer alır. Asya kolundaki en önemli

diller Hintçe ve Farsça gelir. Bunların dışında Pakistan'da konuşulan Urduca, Afganistan ve Tacikistan dilleri Tacikçe ve Peştunca yine Asya kolundaki diğer dillerdir.

Hint - Avrupa dil ailesinin varlığını ortaya koyan bağlar, çeşitli açılardan yapılan incelemelerle kesinleşmektedir. Ses, biçim, söz dizimi ve özellikle de söz varlığındaki benzerlikler dikkat çekicidir.

“yıldız” ve “bal” kavramlarının Hint - Avrupa dil ailesinin Germen kolundaki karşılıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Almanca	Almanca	Danca	İsveççe	İngilizce	
stern	ster	stjerne	stjarne	star	“yıldız”
honig	honing	honning	honung	honey	“bal”

Bu tür sözcük ortaklıklarının incelenmesi, fonetik değişme eğilimlerinin saptanmasına, ses yasalarının konmasına yol açar, akrabalık ilişkileri görülür.

Hintçe	Farsça	
ma	mader	“anne”
ek	yek	“bir”
paw	pa	“ayak”

8.2.3. Hami - Sami Dil Ailesi

Bu dil ailesi adını Tevrat'ta geçen Nuh Peygamberin iki oğlunun adına (Ham ve Sam) dayanmaktadır. Yaşayan dillerde Arapça, İbranice, Habeşçe, Aramca ile ölü dillerden Akadça ve Koptça bu dil ailesi içindedir.

Sami dillerinin en önemli özelliklerinden biri, bu dillerin köklerinin üç ünsüzden kurulmuş olmasıdır. Arapça kök bükümlü dillerin karakteristik örneğidir. İbranice aslında dini bir dildir. Tevrat bu dil ile yazılmıştır. Dini bir dil olarak yüzyıllarca yaşayan İbranice 1948 yılında İsrail'in resmi dili olarak, İsrail'de yapılan dil devrimi yeniden canlandırılmıştır. Habeşçe ise Etiyopya'da konuşulan dildir. Kopt dili ise Eski Mısır'da kullanılmış, Hiyeroglif yazılı belgelerle varlığını göstermiştir. Bugün Batı dillerinde yaşan *egypte*, *egypt* sözcükleri *kopt* sözcüğünden gelir.

Arapça	İbranice	
salam	şalom	“selam”
kahin	kohen	“kâhin”
himar	hamar	“eşek”

8.2.4. Bantu Dil Ailesi

Afrika’da ve bilhassa Orta ve Güney Afrika’da yerliler tarafından konuşulan diller bu dil ailesine girer. Swaili, Kongo, Mongo, Zului Gondo gibi dillerden oluşur. Bu grubun en çok tanınan dili aynı zamanda Afrika kıtasının geçer dili olan Swaili dilidir, kesin bir rakam verilmemekle birlikte 50 milyon ile 100 milyon arasından insan tarafından konuşulmaktadır.

8.2.5. Çin - Tibet Dil Ailesi

Çince, Tibetçe, Siyamca ve Anamca, Vietnamca dillerini kapsayan dil ailesidir. Çin - Tibet dillerinin en kalabalık grubu olan Çin dilleri, Çin’den başka, Endonezya, Singapur ve Amerika’da da konuşulur. Çince 1 milyardan fazla insan tarafından konuşulan dünyanın en büyük dilidir. Kullandıkları yazı ise alfabetik olmayan karakterlerdir ve Japon, Kore ve Vietnam alfabelerinin de kaynağıdır. Tibetçe ise oldukça az konuşura sahiptir. Tibetçeyi yaklaşık 6 milyon insan konuşmaktadır.

8.2.6. Kafkas Dil Ailesi

Kafkaslar etnik açıdan dünyanın en karmaşık bölgelerinden biridir. Yüksek dağlarla çevrili Kafkaslarda bir yandan dillerini ve kültürlerini özgün bir biçimde korurken diğer yandan pek çok kültürel öğede benzerlikler görülür. Bu dil ailesi içinde Gürcüce, Lazca, Abhazca, Çeçence, Çerkezce gibi diller yer alır. Ancak Kafkas dillerinin en bilineni ve en fazla konuşuru olan dil Gürcücedir. Gürcüce yaklaşık 8 milyon insan tarafından konuşulur ve ilk yazılı metinleri MS 430 yılına ait olan ve Filistin’de bir kilisede bulunan anıttır.

8.2.7. Avustronezya Dil Ailesi

Bu dil ailesi 200 milyon civarında insan tarafından konuşulmaktadır. Endonezya, Filipinler, Madagaskar ve Papua Yeni Gine bu dillerin konuşulduğu alanlardır. Papua Yeni Gine ise 700'den fazla dil ile dünyanın en dar alanında en çok farklı dil konuşulan bölgesidir.

Kaynakça

AKSAN, Dođan (1995), Her Yönuyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

EKER, Süer (2005), Çađdaş Türk Dili, Grafiker Yay., Ankara.

VARDAR, Berke (2001), Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, Multilingual Yay., İstanbul.